

Tılsım-ı Kâinatı Keşfeden,
Kur'ân-ı Hakîm'in Mühim Bir Tılsımını Halleden

Onuzuncu Söz

“Ene” ve “Zerre”den ibaret bir “Elif” bir “Nokta”dır.

Şu söz İki Maksad'dır: Birinci Maksad, “Ene”nin mahiyet ve neticesinden; İkinci Maksad, “Zerre”nin hareket ve vazifesinden bahseder.

Birinci Maksad

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا¹

Şu âyetin büyük hazinesinden tek bir cevherine işaret edeceğiz.

Şöyle ki:

Gök, zemin, dağ tahammülünden çekindiği ve korktuğu emanetin müteaddit vücuhundan bir ferdi, bir vechi, “ene”dir. Evet “ene”, zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar âlem-i insaniyetin etrafına dal budak salan nurânî bir şecere-i tûbâ ile, müthiş bir şecere-i zakkumun çekirdeğidir. Şu azîm hakikate girişmeden evvel, o hakikatin fehmini teshil edecek bir *mukaddime* beyân ederiz. Şöyle ki:

Ene, künûz-u mahfiye olan esmâ-yı ilâhiyenin anahtarı olduğu gibi, kâinatın tılsım-ı muğlakının dahi anahtarı olarak bir muamma-yı müşkül-küşâdır,

¹ “Biz emaneti göklere, yere, dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten kaçındılar, zira sorumluluktan korktular, ama onu insan yükledi. İnsan bu emanetin hakkını gözetmediğinden cidden çok zâlim, çok cahil bulunuyor.” (Ahzâb sûresi, 33/72).

bir tılsım-ı hayretfezâdır. O ene, mahiyetinin bilinmesiyle o garib muamma, o acib tılsım olan ene, açılır ve kâinat tılsımını ve âlem-i vücûbun künûzunu dahi açar. Şu meseleye dair “Şemme” isminde bir risâle-i Arabiyemde şöyle bahsetmişiz ki, âlemin miftahı insanın elindedir ve nefesine takılmıştır. Kâinat kapıları zâhiren açık görünürken, hakikaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emanet cihetiyle insana ene nâmında öyle bir miftah vermiş ki; âlemin bütün kapılarını açar ve öyle tılsımlı bir enaniyet vermiş ki; Hallâk-ı kâinatın künûz-u mahfiyesini onun ile keşfeder.

Fakat ene, kendisi de gayet muğlâk bir muamma ve açılması müşkül bir tılsımdır. Eğer onun hakiki mahiyeti ve sırr-ı hilkatini bilinse, kendisi açıldığı gibi kâinat dahi açılır. Şöyle ki:

Sâni-i Hakîm, insanın eline emanet olarak, rubûbiyetinin, sıfât ve şuûnâtının hakikatlerini gösterecek, tanıttıracak, işârât ve numûneleri câmi bir ene vermiştir. Tâ ki o ene, bir vâhid-i kıyâsî olup, evsâf-ı rubûbiyet ve şuûnât-ı ulûhiyet bilinsin. Fakat vâhid-i kıyâsî, bir mevcud-u hakiki olmak lâzım değil. Belki hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vâhid-i kıyâsî teşkil edilebilir. İlim ve tahakkukla hakiki vücûdu lâzım değildir.

Suâl: Niçin Cenâb-ı Hakk’ın sıfât ve esmâsının marifeti, “enaniyet”e bağlıdır?

İncevap: Çünkü mutlak ve muhît bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret ve bir taayyün vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Meselâ zulmetsiz daimî bir ziyâ, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakiki veya vehmî bir karanlık ile bir hat çekilse, o vakit bilinir. İşte Cenâb-ı Hakk’ın ilim ve kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfât ve esmâsı; muhît, hududsuz, şeriksiz olduğu için onlara hükmedilmez ve ne oldukları bilinmez ve hiss olunmaz. Öyle ise hakiki nihayet ve hadleri olmadığından, farazî ve vehmî bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da “enaniyet” yapar. Kendinde bir rubûbiyet-i mevhum, bir mâlikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur eder, bir had çizer. Onun ile muhît sıfatlara bir hadd-i mevhum vaz’ eder. “Buraya kadar benim, ondan sonra O’nundur” diye bir taksimat yapar. Kendindeki ölçücükler ile, onların mahiyetini yavaş yavaş anlar.

Meselâ daire-i mülkünde mevhum rubûbiyetiyle, daire-i mümkinâta Hâlîk’inin rubûbiyetini anlar ve zâhir mâlikiyetiyle, Hâlîk’inin hakiki mâlikiyetini fehmeder ve “Bu hâneye mâlik olduğum gibi, Hâlîk da şu kâinatın mâlikidir.” der ve cüz’î ilmiyle O’nun ilmini fehmeder ve kisbî sanatçıyla o Sâni-i

Zülcelâl'in ibda-yı sanatını anlar. Meselâ, “Ben şu evi nasıl yaptım ve tanzim ettim. Öyle de şu dünya hânesini birisi yapmış ve tanzim etmiş.” der ve hâkezâ... Bütün sıfât ve şuûnât-ı ilâhiyeyi bir derece bildirecek, gösterecek binler esrârlı ahvâl ve sıfât ve hissiyât, “ene”de münderiştir.

Demek ene, ayna-misâl ve vâhid-i kıyâsî ve âlet-i inkişâf ve mana-yı harfî gibi; mânâsı kendinde olmayan ve başkasının mânâsını gösteren, vücûd-u insaniyetin kalın ipinden şuûrlu bir tel ve mahiyet-i beşeriyenin hüllesinden ince bir ip ve şahsiyet-i âdemiyetin kitabından bir eliftir ki, o elif'in “iki yüzü” var. Biri, hayra ve vücûda bakar. O yüz ile yalnız feyze kâbilidir. Vereni kabul eder, kendi îcad edemez. O yüzde fâil değil, îcaddan eli kısadır.¹

Bir yüzü de şerre bakar ve ademe gider. Şu yüzde o fâildir, fiil sahibidir.² Hem onun mahiyeti, harfiyedir; başkasının mânâsını gösterir. Rubûbiyeti, hayâliyedir. Vücûdu o kadar zayıf ve incedir ki, bizzât kendinde hiçbir şeye tahammül edemez ve yüklenemez. Belki eşyanın derecât ve miktarlarını bildiren mizanü'l-hararet ve mizanü'l-hava gibi mizanlar nev'inden bir mizandır ki, Vâcibü'l-vücûd'un mutlak ve muhît ve hududsuz sıfâtını bildiren bir mizandır.

Emanet Bahsi

İşte, mahiyetini şu tarzda bilen ve iz'an eden ve ona göre hareket eden فَدَّ أَفْلَحَ مَنْ رَكَّبَهَا³ beşaretinde dâhil olur. Emaneti bihakkın edâ eder ve o enenin dürbünüyle kâinat ne olduğunu ve ne vazife gördüğünü görür ve âfâkî mâlûmat nefse geldiği vakit, enede bir musaddık görür. O ulûm, nur ve hikmet olarak kalır. Zulmet ve abesiyete inkılâb etmez. Vaktâki ene, vazifesini şu suretle îfa etti.. vâhid-i kıyâsî olan mevhum rubûbiyetini ve farazî mâlikiyetini terk eder.

لَهُ الْمَلِكُ وَلَهُ الْحَمْدُ⁴ ، وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ⁵

der, hakiki ubûdiyetini takınır, “makam-ı ahsen-i takvim”e çıkar.⁶

Eğer o ene, hikmet-i hilkatini unutup, vazife-i fitriyesini terk ederek kendine mana-yı ismîyle baksın, kendini mâlik itikat etse; o vakit emanete hiyânet

¹ Bkz.: Nisâ sûresi, 4/78.

² Bkz.: Nisâ sûresi, 4/79; Yûsuf sûresi, 12/53.

³ “Nefsini maddî ve manevî kirlerden arındıran, felâha erer.” (Şems sûresi, 91/9)

⁴ “(Varlıklar üzerinde) mutlak mülkiyet ve hakimiyet O'nundur, bütün hamd de O'na mahsustur.” (Teğâbün sûresi, 64/1; Tirmizî, *deavât* 36; Nesâî, *menâsik* 163; İbni Mâce, *ticârât* 40, *menâsik* 84)

⁵ “Hüküm yetkisi O'nundur. Sonunda varacağınız yer de O'nun huzurudur.” (Kasas sûresi, 28/70).

⁶ Bkz.: Tîn sûresi, 95/4.

eder; وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسِيهَا¹ altında dâhil olur. İşte, bütün şirkleri ve şerleri ve dalâletleri tevliid eden enaniyetin şu cihetindedir ki; semâvât ve arz ve cibâl tedehhüş etmişler, farazî bir şirkten korkmuşlar. Evet ene; ince bir elif, bir tel, farazî bir hat iken, mahiyeti bilinmezse tesettür toprağı altında neşv ü nema bulur, gittikçe kalınlaşır. Vücûd-u insanın her tarafına yayılır. Koca bir ejderha gibi vücûd-u insanı bel' eder. Bütün o insan, bütün letâifiyle âdeta ene olur.² Sonra nev'in enaniyeti de bir asabiyet-i nev'iyeye ve milliyeye cihetiyle o enaniyete kuvvet verip; o ene, o enaniyet-i nev'iyeye istinad ederek şeytan gibi, Sâni-i Zülcelâl'in evâmirine karşı mübâreze eder.³ Sonra kıyas-ı binnefs suretiyle herkesi, hatta her şeyi kendine kıyas edip, Cenâb-ı Hakk'ın mülkünü onlara ve esbaba taksim eder. Gayet azîm bir şirke düşer. إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ⁴ meâlini gösterir. Evet, nasıl mîrî malından kırk parayı çalan bir adam, bütün hâzır arkadaşlarına birer dirhem almasını kabul ile hazmedebilir. Öyle de; "Kendime mâlikim." diyen adam, "Her şey kendine mâliktir." demeye ve itikat etmeye mecburdur.

İşte ene, şu hâinâne vaziyetinde iken cehl-i mutlaktır. Binler fûnûnu bilse de, cehl-i mürekkeble bir echeldir. Çünkü duyguları, efkârları kâinatın envâr-ı marifetini getirdiğı vakit, nefsinde onu tasdik edecek, ışıklandıracak ve idame edecek bir madde bulmadığı için sönerler. Gelen her şey, nefsindeki renkler ile boyalanır. Mahz-ı hikmet gelse, nefsinde abesiyet-i mutlaka suretini alır. Çünkü şu hâldeki enenin rengi, şirk ve ta'tildir; Allah'ı inkârdır. Bütün kâinat, parlak âyetlerle dolsa; o ene'deki karanlıklı bir nokta, onları nazarda söndürür, göstermez.⁵ On Birinci Söz'de mahiyet-i insaniyenin ve mahiyet-i insaniyedeki enaniyetin, –mana-yı harfî cihetiyle– ne kadar hassas bir mizân ve doğru bir mikyas ve muhît bir fihriste ve mükemmel bir harita ve câmi bir ayna ve kâinata güzel bir takvim, bir rûznâme olduğu gayet kat'î bir surette tafsil edilmiştir. Ona müracaat edilsin. O Söz'deki tafsilâta iktifâen kısa keserek mukaddimeye nihayet verdik. Eğer mukaddimeyi anladınsa gel, hakikate giriyoruz.

İşte bak, âlem-i insaniyette zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar iki cereyan-ı azîm, iki silsile-i efkâr, her tarafta ve her tabaka-yı insaniyede dal budak salmış

¹ "Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar." (Şems sûresi, 91/10)

² Bkz.: "(Firavun), adamlarını topladı ve onlara: "Sizin en yüce rabbiniz benim!" dedi." (Nâziât sûresi, 79/23-24).

³ Bkz.: A'râf sûresi, 7/12; Hicr sûresi, 15/32-33; Sâd sûresi, 38/75-76.

⁴ "Doğrusu şirk, pek büyük bir zulümdür." (Lokman sûresi, 31/13).

⁵ Bkz.: Âraf sûresi, 7,146; Yûnus sûresi, 10/101; Yûsuf sûresi, 12/105; Nahl sûresi, 16/83; Neml sûresi, 27/4.

iki şecere-i azîme hükmünde –biri, silsile-i nübüvvet ve diyanet; diğeri, silsile-i felsefe ve hikmet– gelmiş, gidiyor. Her ne vakit o iki silsile imtizaç ve ittihat etmiş ise; yani silsile-i felsefe, silsile-i diyanete dehâlet edip itâat ederek hizmet etmiş ise; âlem-i insanîyet parlak bir surette bir saadet, bir hayat-ı içtimâîye geçirmiştir. Ne vakit ayrı gitmişler ise; bütün hayır ve nur, silsile-i nübüvvet ve diyanet etrafına toplanmış.. ve şerler ve dalâletler, felsefe silsilesinin etrafına cemolmuştur. Şimdi şu iki silsilenin menşelerini, esaslarını bulmalıyız.

İşte diyanet silsilesine itâat etmeyen silsile-i felsefe ki, bir şecere-i zakkum suretini alıp, şirk ve dalâlet zulümâtını etrafına dağıtır. Hatta kuvve-i akliye dalında; dehriyyûn, maddiyyûn, tabiiyyûn meyvelerini, beşer aklının eline vermiş.. ve kuvve-i gadabiye dalında; Nemrudları, Firavunları, Şeddadları¹(Hâşiye) beşerin başına atmış.. ve kuvve-i şehevîye-i behîmiye dalında; âliheleri, sanemleri ve ulûhiyet dâva edenleri semere vermiş, yetiştirmiş. O şecere-i zakkumun menşei ile silsile-i nübüvvetin –ki bir şecere-i tûbâ-yı ubûdiyet hükmünde bulunan o silsilenin– küre-i zeminin bağında mübarek dalları, kuvve-i akliye dalında enbiyâ ve mürselîn ve evliya ve siddikîn meyvelerini yetiştirdiği gibi.. kuvve-i dâfia dalında; âdil hâkimleri, melek gibi melikler meyvesini veren.. ve kuvve-i câzibe dalında hüsn-ü sîret ve ismetli cemâl-i suret ve sehâvet ve keremnâmdarlar meyvesini yetiştiren.. ve beşer, nasıl şu kâinatın en mükemmel bir meyvesi olduğunu gösteren o şecerenin menşei ile beraber enenin iki cihetindedir. O iki şecereye menşe ve medâr, esaslı bir çekirdek olarak enenin iki vechini beyân edeceğiz. Şöyle ki:

Enenin bir vechini nübüvvet tutmuş gidiyor, diğeri vechini felsefe tutmuş geliyor.

✓ **Nübüvvetin vechi olan birinci vech:** Ubûdiyet-i mahzanın menşei-dür. Yani ene, kendini abd bilir; başkasına hizmet eder, anlar. Mahiyeti, harfiyedir. Yani; başkasının mânâsını taşıyor, fehmeder. Vücûdu, tebeîdir. Yani; başka birisinin vücûdu ile kâim ve îcadiyla sabittir, itikat eder. Mâlikiyeti, vehmiyedir. Yani; kendi mâlikinin izni ile sûrî, muvakkat bir mâlikiyeti vardır, bilir. Hakikati, zilliyedir. Yani; hak ve vâcib bir hakikatin cilvesini taşıyan mümkün ve miskin bir zilldir. Vazifesi ise; kendi Hâlık'ının sıfât ve şuûnâtına miyyas

¹(Hâşiye) Evet Nemrudları, Firavunları yetiştiren ve dâyelik edip emziren, eski Mısır ve Babil'in ya sihir derecesine çıkmış veyahut hususî olduğu için etrafında sihir telâkki edilen eski felsefeleri olduğu gibi; âliheleri eski Yunan kafasında yerleştiren ve esnâmı tevlid eden felsefe-i tabiiye bataklığıdır. Evet, tabiatın perdesi ile Allah'ın nurunu görmeyen insan, her şeye bir ulûhiyet verip kendi başına musallat eder.